PETRE I. GHIAȚĂ

ESSEURI DE SOCIOLOGIE

«CUGETAREA» — BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

ESSEURI DE SOCIOLOGIE

www.dacoromanica.ro

Petre I. Ghiaţă

ESSEURI DE SOCIOLOGIE

EDITURA «CUGETAREA»
BUCUREŞTI IV, Str. Mătăsari 23

www.dacoromanica.ro

Stimate profesor N. Iorga

președintele consiliului de miniștri

Omagiu,

6.IV.932 C. Rădulescu-Motru

SOCIOLOGIA

www.dacoromanica.ro

SOCIOLOGIA

1. OBIECT. — 2. ORIGINA SOCIETĂŢII. — 3. DEFINIŢIE. — 4. UTILITATE.

Cuvântul *sociologie* a fost utilizat întâia oară de Aug. Comte, în sensul de ştiinţă a societăţii, ca echivalent al grecescului *logos*, şi al latinescului *socios*, a căror împreunare, cam hibridă, înseamnă ştiinţa, purtând asupra faptelor sociale.

Obiectul ei, deci, îl formează studierea ştiinţifică a faptelor colective.

Ce este un fapt social?

1. *Faptul a cărei obârşie rezidă în manifestările de interes general al societăţii.*

Faptul social, aşà dară, se manifestă *în societate* şi priveşte un *interes general.*

Ce înseamnă, însă, *interes general?*

Interesul care trece dincolo de sfera intereselor individuale, socotite izolat, urmărind

www.dacoromanica.ro

împlinirea nevoilor sau desvoltarea năzuinţelor colective, considerate în *totalitatea* lor.

Interesele şi năzuinţele acestea se manifestă — am spus — în societate.

Trebue să lămurim, deci, ce înţelegem prin societate, desprinzându-i elementele constitutive şi subliniind apoi, caracteristica faptului social.

Societatea prin înţelesul superficial chiar, al cuvântului, necesită o *grupare de indivizi.*

Nu orice grupare de indivizi, însă! Ci o grupare în care interesele membrilor se întreţes într'o complexă serie de legături de rasă, religie, economie, morală, politică ş. a. m. d.

Asemenea legături nu au numai o valoare *instinctiv utilitară;* ele sunt preţuite *utile* de *conştiinţa colectivă* a membrilor alcătuitori.

Legăturile acestea, spre a se valorifica practic prilejuiesc, în toate domeniile vieţii sociale, manifestaţiuni, cari oglindesc *voinţa colectivă,* adică tendinţele expresive într'un sens sau altul ale tuturor indivizilor.

Şi voinţa colectivă, de îndată ce elementul *conştiinţă* a societăţii a clarificat valoarea utilitară a unui ţel, — se manifestă permanent într'o direcţie, până când ţelul s'a concretizat într'un *fapt* de interes general.

Dar nu numai atât: odată ţelul înfăptuit,

www.dacoromanica.ro

voința socială — prin toate mijloacele ce-i stau de îndemână (și vom vedea mai departe, care sunt!) — lucrează să dea cât mai *îndelungată* durabilitate înfăptuirilor sale.

Am spus *îndelungată*, iar nu *definitivă*, durabilitate, pentru înfăptuirile voinței sociale — *instituțiuni*, cum le numesc Mauss și Fauconnet — *trăiesc*, deci, evoluiază incontinuu, ținând fidel pasul tuturor schimbărilor, ce intervin în mediul *viu* al colectivității. Spre a exemplifica considerațiunile de mai sus, să examinăm sumar o serie de înfăptuiri sau *fapte sociale*, luate din deosebite ramuri de activitate.

a. *Limbajul* este un fapt, a cărui origină socială nu poate fi tăgăduită; el s'a născut din nevoia categorică, pe care comunitățile de indivizi — mai restrânse sau mai mari, ca număr — o au, de a da membrilor componenți mijlocul de a-și împărtăși unii altora, gândurile, vrerile, simțămintele.

Topica frazei, în care exprimăm gândurile, modulațiunile pronunțării, sunt rezultatul înrâuririi mediului social asupra mijlocului verbal, care asigură *înțelegerea* între indivizi.

Toți cei cari se nasc într'un anumit mediu colectiv, acceptă *ipso facto*, modul de exprimare comun, format nu se știe când în veacurile precedente, și modificat lent de-alungul

www.dacoromanica.ro

tuturor transformărilor cari s'au efectuat — sub imboldul celor mai variate schimbări — în acel mediu.

b. *Obiceiul* sau *cutuma*, care domină, fie că este sau nu legalizată, în diversele ramuri de activitate socială; obiceiul de a se încheia contracte, precedându-le cu o anumită solemnitate sau împlinind unele rituri după ce s'au încheiat.

c. *Moravurile, datinile sau superstiţiile populare*, care impun membrilor unei colectivităţi anumite atitudini, maniere în relaţiile dintre ei; un anumit fel de a se îmbrăca, de a se comporta cu prilejul festivităţilor, ceremoniilor de tot soiul; deasemeni *datinile*, moştenite din strămoşi, care se împlinesc la sărbători creştineşti sau la sărbători cu un caracter intim, familiar; precum şi *superstiţiile* atât de numeroase, mai ales în societăţile mai puţin civilizate, dar având rădăcini destule şi în cele mai înaintate.

Sunt superstiţii, pe care poporul le ţine şi le împlineşte, fără să se întrebe nici cine le-a impus, nici ce justificare raţională au.

d. *Simţămintele religioase şi actele consequente lor*, se încadrează faptelor sociale, prin modalitatea trezirii, întreţinerii şi efectuării.

Dogmele religioase, riturile, canoanele, tainele, toate acestea formează un depozit sfânt,

www.dacoromanica.ro

pe care aproape nimeni nu-l înţelege şi nu-l poate lămuri în esenţa lui, dar constitue, totuş, un puternic generator de simţiri şi indicator al unor norme, după care simţirile se manifestă în cadrul religios.

Autoritatea amintitului depozit impune tuturor credincioşilor unei biserici, respectarea preceptelor sale, interpretarea lor, confuză chiar, numai în *sensul dat* şi săvârşirea cultului religios după un singur ritual.

e. *Technica* simplistă în timpurile antice şi medievale, tot mai complicată în cele moderne, a atins un grad uimitor de perfecţiune şi complicaţie în epoca contemporană; ei bine, această tehnică, care reglează înfăptuirile fără număr în domeniul mecanicei, captării şi folosirii energiei sub toate formele, constituie un fapt social, pe care îl reclamă buna stare colectivă, impunându-se în acelaş timp tuturor cercetărilor şi contribuţiunilor individuale, pe orice tărâm de acţiune.

f. *Educaţia* cu idealurile şi metodele ei este — nimeni n'o contestă — un alt produs, care poartă — per excelentiam — pecetia facturii sociale; într'adevăr: educaţia nu se improvizează după capriciile reformatoare ale unui ins, ci se formează lent în scurgerea vremii prin efortul juxtapus al unor generaţii întregi,

www.dacoromanica.ro

sub împingerea marilor nevoi materiale şi spirituale ale societăţii.

Faptele sociale apar, deci, ca nişte *instituţiuni*, creiate, mereu rectificate şi mărite de strădania colectivă în interesul general — păstrate de tradiţie, ca nişte patrimonii variabile, niciodată însă secătuite, întrecând prin cantitatea şi valoarea lor posibilităţile de realizare individuală.

Patrimoniile acestea sunt expresia autentică a eforturilor sociale, înfăptuite în *timp* şi *spaţiu* şi colorate, imperceptibil uneori, dar sigur întotdeauna de însuşirile de *rasă* ale mediului respectiv.

Din chiar succinta analiză, pe care am făcut-o faptului social, se desprind două caracteristici însemnate:

1) faptul social *se impune* tuturor indivizilor.

2) este în *continuă prefacere*.

1. Caracterul *imperativ* al faptului social apare evident din însăşi exemplele, expuse mai sus; nici unul din membri societăţii nu se poate sustrage înrâuririi faptelor sociale, fără să nu sufere consecinţe mai grave sau mai uşoare.

Cine impune tuturora faptele sociale?

Voinţa colectivă, clarificată de conştiinţă.

In ce mod?

Printr'o serie de norme, care fixează linia

www.dacoromanica.ro

de conduită individuală în diversele manifestări ale vieţii sociale. Normele acestea sunt de ordine deosebite: religioase, juridice, economice, politice, etc.

Infrângerea lor este sancţionată de unele penalităţi. adecuate ordinului respectiv: oprobiu public, excomunicare, turburare sufletească, închisoare, condamnări la moarte, pierderi materiale, etc.

R. Maunier (în *«Introduction à la sociologie»*) grupează sancţiunile acestea, în patru categorii:

a. *sancţiuni mistice:* în unele societăţi respectul faptelor sociale se întemeiază pe credinţă; înfrângerea credinţei face din infractor un *păcătos*, supus duşmăniei zeilor sau pedepsei lui Dumnezeu; cel care a păcătuit pierde curăţenia şi liniştea sufletească, comunitatea credincioşilor, impunându-i spre a obţine iertarea păcatului *o ispăşire*.

b. *sancţiuni juridice:* violarea cutumelor orale sau legilor scrise, atrage constrângerea forţei, pe care o pune în mişcare dreptul; sancţiunea poate fi *penală* (închisoare limitată sau pe viaţă, condamnare la moarte) sau *reparatorie*, purtând asupra unui cuantum material, care să echivaleze paguba pricinuită de înfrângerea cutumei sau legii.

c. *sancţiuni etice:* violarea normelor morale

www.dacoromanica.ro

atrage după împrejurări *blamul*, *dezaprobarea* sau chiar *persecutarea* infractorului de către opinia publică. Ostracismul moral este un necontestat agent în serviciul virtuţii.

d. *sancţiuni satirice :* înfrângerea normelor de bun simţ sau bun gust, care domină formele obişnuite de manifestare ale vieţii colective, materiale sau spirituale — atrage *dispreţul* pentru infractor sau îl acoperă de *ridicul*, transformându-l în obiect de glume, ironii sau de-a dreptul batjocură, în faţa opiniei societăţii.

Grupările de sancţiuni, schiţate de R. Mannier, deşi incomplete, pentrucă spiritul colectiv are o infinită serie de mijloace coercitive cu o infinită gamă de aplicaţiuni — totuş, au darul să clarifice pe cei cari vor să se iniţieze în cunoaşterea faptelor sociale.

Modalitatea acestor sancţiuni variază de la societate la societate şi de la epocă la epocă, reflectând exact stadiul de perfecţiune al unei formaţiuni sociale.

2. Faptele sociale nu sunt instituţiuni imobile, fixate odată pentru totdeauna, ci se prefac mereu, aproape fără să se observe de contemporani.

Şi e firească această continuă prefacere, pentrucă obârşia lor fiind socială, *cauza vie* modificându-se, implicit se modifică şi toate

www.dacoromanica.ro

consecinţele ei, printr'un proces interesant, complicat, dar natural, de perfectă corespondenţă.

Ca tot ce poartă stigmatul viabilităţii, viaţa socială prezintă şi trăsătura caracteristică: *permanenta devenire*. Greu de surprins de cei cari participă zi de zi la viaţa colectivă, integrându-se sub toate formele faptelor sociale — procesul permanentei deveniri, se evidenţiază limpede, după ce s'a consumat pe o perioadă mai mare de ani, cercetătorului, care vrea să stabilească similitudini şi diferenţieri de la o epocă la alta.

Completând caracterul imperativ al faptelor sociale, permanenta devenire are o covârşitoare importanţă pentru desfăşurarea *progresivă* a dinamicei colective prin contribuţia individuală.

Presiunea externă, exercitată de faptele sociale, păstrând numai caracterul *imperativ*, ar fi frânat toate avânturile şi ar fi stins efervescenţa spiritului individual, situându-l pe linia unei fatalităţi mai mult sau mai puţin sumbre, în orice caz, descurajante.

Cea de a doua caracteristică, *permanenta devenire* dă satisfacţie năzuinţelor idealiste, de înnoire ale indivizilor, punând în acelaş timp prin contopirea acestor năzuinţi pe liniile mari, generale ale colectivităţii, — *problema*

www.dacoromanica.ro

idealului social. Idealul social ascute toate însuşirile, îmboldeşte toate eforturile, descătuşând toate energiile prin elanul spiritual ce creiază în mediul social şi în fiecare conştiinţă individuală.

* * *

Am lămurit constituţia, obârşia, forma şi caracteristicile faptului social; este locul să definim, acum, *societatea.*

Societatea este un ansamblu de fapte sociale.

Expresie a faptelor, pe care le înglobează, societatea din cele mai vechi timpuri până azi, a relevat o trăsătură esenţială: *autoritatea.*

Nu se poate vorbi de societate acolo unde această caracteristică lipseşte; autoritatea, sub toate formele, dela cele mai puţin resimţite până la cele care se exercită vizibil, uneori brutal, (deci, excepţional) mărginând într'un chip sau altul libertatea de manifestare a individului.

Faptele sociale, aceste făgaşuri, pe care se desfăşură în diverse domenii activitatea indivizilor, contribue prin multipla lor împletire şi afirmare, să întărească şi să facă tot mai evidentă *autoritatea socială.*

Am spus, însă, mai sus, că fenomenul social nu este *unul* şi *acelaş* pretutindeni şi oricând.

www.dacoromanica.ro

El depinde de *timp, loc* şi *rasă,* variind în funcţiune de aceşti trei factori.

Societatea ca o matcă, prin curg fenomenele *(faptele)* colective, va înfăţişa aceeaş variaţie de aspecte ca şi conţinutul său.

Incât nu se poate vorbi de *o singură societate,* ci de felurite societăţi, înfăţişând toate caracteristica comună şi dominantă, *autoritatea,* dar diferenţiindu-se mai accentuat sau mai slab, după cum *rasa, locul* şi *timpul* le-au impus modificări mai mult sau mai puţin radicale.

Studiul comparativ al diverselor societăţi ne dă o clarificare satisfăcătoare despre societate, după cum acelaş studiu ne dă putinţa *clasificării societăţilor.*

2. Sunt autori, cari au văzut în formarea societăţilor un act voluntar, prilejuit de înţelegerea conştientă a indivizilor: explicaţia aceasta este aşà numita — faimoasă, de altfel! — *teorie contractualistă,* căreia J. J. Rousseau prin al său „Contract Social" i-a creiat o celebritate unică, strângând în juru-i sumedenie de adepţi.

G. Belot scrie: „societatea există *mai ales* întru atât cât este o asociaţie conştientă şi sistematică, fondată pe consimţământ şi contract; atunci unanimitatea sa este alcătuită, nu prin constrângere, ci prin înţelegere, nu

www.dacoromanica.ro

prin *imitaţie* şi prin inconştienţă, ci prin gândul comun tuturora; ea rezultă din clara viziune a tuturora asupra aceloraşi adevăruri şi participarea la aceleaşi bunuri; ea consistă nu în supunerea oarbă la o tradiţie apăsătoare, ci în eforturi convergente către un viitor conceput şi dorit de un singur suflet". *(Etudes de morale positive).*

El opune societatea adevărată, conştientă şi contractualistă, *„sufletului colectiv"*, a cărui realitate se datoreşte unei unanimităţi inconştiente, întemeiate pe *contagiune imitativă* şi antrenare.

Contagiune imitativă, pe care îşi sprijineşte sistemul său sociologic, G. Tarde care afirmă, că similitudinea de credinţe, idealuri. maniere, etc,, nu s'a născut — nu s'a putut naşte! — *ex abrupto* printr'o înţelegere, intervenită între o serie mai largă sau mai restrânsă de indivizi, — ci încet, încet pe *calea imitaţiei.*

Dacă concepţia contractualistă nu explică întru nimic obârşia societăţilor, fiind mai mult o încercare de a evidenţia cum *ar trebui* să se formeze, *ideal,* o colectivitate, — principiul imitaţiei, emis de Tarde, deşi conţine o parte de adevăr, este, totuş, incomplect în a lămuri toate *similitudinile,* care *fac* viaţa socială.

Bentam stabileşte o distincţie între societăţile *naturale* şi cele *politice.*

www.dacoromanica.ro

Iat-o: „când un număr de persoane (pe care le vom numi, *supuşi)* sunt presupuşi, că au obiceiul de a se supune altei persoane sau unei adunări de persoane dintr'o categorie sigură şi cunoscută (pe care le vom numi, *guvernanţi)* — aceste persoane laolaltă (supuşi şi guvernanţi) sunt în stare de *societate politică.*

Când un număr de persoane au obiceiul de a avea legături — de tot soiul — împreună, neavând chiar obişnuinţa de supunere menţionată mai sus, aceste persoane sunt în stare de *societate naturală.*» (*Fragment sur le gouvernement).* Bentam şi-a dat seama că o asemenea distincţie n'are un caracter tranşant, ci constitue o graduare între două forme ale aceleiaşi realităţi.

De aceea adaogă: „Situaţia celor două soiuri de societăţi este ca lumina şi întunerecul. Oricât de distincte ar fi aceste două idei, de îndată ce le pomenim, cele două lucruri nu mai au nici o limită despărţitoare."

După trecerea unui timp, a cărui durată este variabilă, realitatea primă a societăţii naturale dă la iveală formele — rudimentare la început, din ce în ce mai complicate, apoi de guvernare şi erarhie.

Noi socotim, că formula lui Aristot are o

www.dacoromanica.ro

factură genială: *zoon politikon.* Omul este prin însăş natura lui, un animal sociabil; formula trebue interpretată într'un sens activ, adică nu numai că are această însuşire, dar şi *năzueşte* către forma vieţii de colectivitate.

Societatea a apărut din nevoia adâncă a oamenilor de a trăi laolaltă; nici în stare sălbatecă, cu atât mai puţin deci în cea civilizată, omul nu trăieşte — nu tinde măcar — în stare singuratecă.

Giddings în *„Principes de sociologie»* citează o bogată serie de pilde, care evidenţiază repulsia omului pentru stările izolate, subliniind tendinţa vădită a tuturor indivizilor şi aşezărilor omeneşti către agregare.

Fără îndoială, cele dintâi societăţi umane au avut un caracter modest, rudimentar, gregarismul lor fiind extrem de fragil; reziduri, care amintesc într'o oarecare măsură ceeace au fost odinioară — acum câteva sute sau mii de ani — societăţile omeneşti, întâlnim în organismele sociale ale sălbatecilor africani, pieile roşii americane, etc.

Şi nu este exclus ca străvechile formaţiuni sociale să fi înfăţişat trăsături şi mai sumare decât cele cari supravieţuiesc încă.

Un lucru rămâne cert: societăţi omeneşti au existat la o dată foarte veche în negu-

www.dacoromanica.ro

roasa imprecisă a vremurilor ; că aceste societăţi erau extrem de restrânse ca număr şi limitate ca raporturi inter-individuale ; rolul lor se poate să se fi redus — atunci — numai la împlinirea apetiturilor sexuale şi apărare împotriva animalelor primejdioase.

Durata acestor stări instinctiv-gregare nu se poate preciza.

Că apoi, treptat, treptat formele primitive de societate au progresat, trecând printr'o infinită gradaţie de stadii, către o complicare a vieţii colective din ce în ce mai accentuată până am ajuns la stările oarecum perfecţionate ale societăţilor egiptene, asiriene, caldeiene, feniciene, etc. ; au propăşit în complexitate către societăţile antice, urcând apoi către evul mediu, şi atingând uimitoarele complicaţii de viaţă colectivă ale epocii moderne şi contimporane.

Când s'a operat delimitarea netă între societăţile *instinctiv-gregare* şi cele *conştiente*, prin ivirea elementului *conştiinţa socială*, nu ne îngăduie datele istorice să încercăm vreo afirmare exactă.

Sigur este, că elementul, *conştiinţă socială*, a apărut târziu de tot, având în vedere zecile de milenii, în care s'a consumat procesul evoluţiei societăţilor.

Rezumându-ne deci : *societăţile umane s'au*

www.dacoromanica.ro

născut dintr'o profundă nevoe organică a individului de a duce viața în comun ; gregare și lipsite de coeziune la început, asociațiunile omenești, pe măsură ce s'au desvoltat, viața lor devenind mai complexă, au simțit nevoia unei orânduiri erarhice de raporturi inter-individuale ; dobândind — cu vremea — conștiința vieții colective, organizarea tot mai temeinică s'a impus ca o supremă nevoe, spre a da satisfacție tendinței de bună stare și desvoltare a însușirilor individuale.

3. Deși asupra obiectului sociologiei, autorii sunt — în unanimitate aproape — de acord, asupra definiției științei, părerile emise înfățișează o întinsă variație.

Sociologul-economist, L. Garriguet, încercând să rezolve problemele economice-sociale, sprijinindu-se pe punctul de vedere *creștin*, precizează cam următorul conținut sociologiei: *o știință, care se ocupă de bazele, pe care se sprijină societatea și de legile care trebue să ocârmuiască aceste baze, pentruca ele să poată atinge țelul, ce le-a fost hărăzit de Providență.*

Introducerea elementului *Providență*, de esență transcedentală, viciază caracterul de știință al sociologiei, care înțelege oricât de imperfecte i-ar fi rezultatele până azi, să rămână în domeniul realităților, care nu scapă investigațiilor noastre.

www.dacoromanica.ro

După cum, tot cronată ni se pare și *nota* care dă legilor un caracter *normativ*, prin acel „trebue" în funcțiune de țelul, fixat de Providență.

In fond, Garriguet, reduce sociologia la o problematică știință, care ar năzui să descopere legile, hotărâte de Providență, legi cari *trebue* să diriguiască fundamentele societății.

O definiție metafizică, care desface sociologia de terenul realităților sociale, și-i deschide câmpul vast al speculației pure sub unghiul vizual al doctrinei creștine.

Littré (în al său *Dictionnaire)* scrie: *sociologia este știința desvoltării societăților omenești.*

Definiția aceasta păcătuiește, pentrucă se plasează numai pe temeiul optimist al privirii lucrurilor; or, sunt societăți care nu s'au desvoltat, ci au regresat, dispărând cu vremea; unele societăți, actualmente, sunt în cursul procesului de lichidare, iar altele sunt deocamdată staționare. Există, desigur, și foarte numeroase organisme sociale în plină desvoltare, dar prin asta, noțiunea lui Littré, nu rămâne mai puțin unilaterală și deci incomplectă.

O lămurire, interesantă prin perspicacitatea ei, aduce E. Chalupny, profesor la Praga, un sociolog mai puțin cunoscut, deși are o labo-

www.dacoromanica.ro

rioasă activitate în cercetările sociologice; Chalupny scrie: *Sociologia este ştiinţa, care are ca obiect studiul civilizaţiei sau culturii. (Précis d'un système de Sociologie).*

Noţiunea astfel definită, cu toată originalitatea ei, are cusurul că nu clarifică obiectul ştiinţei sociale, întrucât noţiunile de *«cultură»*, *«civilizaţie»* , ele însile au nevoe să fie lămurite, stabilindu-se raporturile între ele; pentrucă *una* este cultura şi *alta* este civilizaţia.

Şi apoi — cum judicios remarcă G. L. Duprat — *când* şi *unde* începe cultura sau civilizaţia în cursul evoluţiei umane, în viaţa societăţilor? Păreri s'au elaborat asupra asupra acestei chestiuni, dar sunt împărţite.

Şi-apoi epoca societăţilor necivilizate şi ignorante, epoca preistortcă, etc., rămâne în afara cadrelor sociologiei? Pentrucă orice s'ar spune, chiar lipsite de pecetia civilizaţiei sau elanurile culturii, oricât de primitive societăţile acestea au datini, moravuri etc., din care se nasc norme directoare şi se produc impresionante stări de comunitate sufletească.

R. Maunier (*op-cit.*) numeşte sociologia: *studiul descriptiv, comparativ şi explicativ al societăţilor omeneşti, aşà cum pot fi observate în spaţiu şi în timp.*

Definiţia aceasta clarifică, fără echivoc conţinutul noţiunei *«sociologie»* în funcţiune

www.dacoromanica.ro

de obiectul la care se aplică, însă are defectul unei inutile prolixităţi.

Din consideraţiunile de mai sus şi din analiza critică ce am făcut conţinutului noţiunei, în diversele elaborări prezentate — socotim, că putem degaja definiţia următoare: *Sociologia este studiul ştiinţific al faptelor sociale.*

Vom încerca, să explicăm, pentruce înclinăm să credem, că definiţia propusă de noi este satisfăcătoare. Ce înseamnă a studia — în accepţiunea ştiinţifică a cuvântului — un fenomen?

A-l desprinde — dacă nu se prezintă izolat — *dintr'o serie de fenomene sau a-l descoperi dintr'un complex de fapte.*

Nu a-l inventa sau a-l creia după criterii proprii imaginaţiei sau năzuinţelor noastre idealiste de înnoire într'un sens melior.

Nu este vorba — nu poate fi! — să facem noi, faptele aşà cum *ne convin* sa cum *ar trebui să fie* spre a împlini un deziderat etic sau un ansamblu de tendinţe perfecte ca factură.

Intr'un cuvânt: nu creem după norme ideale faptele sociale, ci ne căsnim, să descoperim *realitatea* celor care există.

Desprinzându-le, le fixăm oarecum atenţiei, pentruca prin mijlocirea observaţiei, să *le descriem.*

Cum am spus însă, faptele sociale nu sunt

www.dacoromanica.ro

aceleaşi pretutindeni şi în toate timpurile; variaţia lor în funcţie de aceşti doi însemnaţi factori — *loc* şi *timp* — apare evidentă; un factor secundar, dar care nu poate fi trecut cu vederea, este *rasa*. De la societăţile antice, de pildă, până la cele medievale şi dela acelea până la societăţile moderne şi contimporane; de la societăţile primitive ale Africei, regiunile polare, sau cele pierdute pe linia de foc a oceanului Pacific, etc., sunt deosebiri gradate de moravuri, obiceiuri, mentalităţi, credinţe, limbaj, mecanică a statului ş. a. m. d., pe care le-a prilejuit aşezarea în timp şi spaţiu. Istoria, etnografia, biologia, arheologia, paleontologia, filozofia religiunilor, ne servesc material documentar, pentru a putea din *compararea* diverselor date să precizăm unele legi în formarea, evoluţia şi rolul fenomenelor sociale, să prindem trăsăturile esenţiale în fixarea tipurilor uniforme de instituţiuni în diferitele societăţi; să precizăm limitele între faptele sociale care se ating, distanţele între cele care n'au puncte de contact.

In sfârşit, *descriind* şi *comparând* faptele, vom putea să le şi *explicăm* spre a le găsi obârşia, funcţiunea, desvoltarea sau regresul, lămurindu-le deopotrivă rostul în dinamica vieţii sociale; iar silinţa supremă a sociologiei este

www.dacoromanica.ro

să desprindă legile — cu tot relativismul lor — după care fenomenele sociale îşi împlinesc ciclul existenţii lor în variile societăţii.

Clasificarea societăţilor — ţinând seamă de criterii, pe care le vom vedea la capitolul respectiv — apare ca o firească consecinţă a acestui mod de a studia faptele sociale şi se va efectua în prielnice condiţiuni.

Operaţia de descoperire, descriere, comparare şi clasare, care dă caracterul *ştiinţific* unui studiu, va avea ca plan director cadrul închis de cele trei puncte caracteristice : *formele sociale, cauzele lor, consecinţele.*

4. Dacă asupra disciplinei sociologice, ca ştiinţă, îndoielile au început să dispară, asupra utilităţei nouei ştiinţe, neîncrederea perzistă.

Şi nu numai la autori de a doua mână, ca de pildă Zimmerman, care, (în cartea *De la solitude*) ridică ditirambe omului izolat, dar chiar un autor ca G. Tarde nu atribuie aproape nici o însemnătate înrâuririi, pe care o exercită societatea asupra indivizilor; toate manifestările omului se pot perfect înţelege şi explica — spune Tarde — fără să le punem în funcţiune de colectivitate; înrâurirea acesteia, în orice caz, nu modifică ceeace este în fiecare individ, *universal* şi *identic* pretutindeni şi întotdeauna. Acţiunea societăţii ră-

www.dacoromanica.ro

mâne, întrucât priveşte structura materială şi spirituală a membrilor componenţi, un simplu *epifenomen*. Dar opiniile sceptice sunt viguros combătute.

Un filozof arab, care a trăit după Aristot, Ibn Khaldoun (în a sa *Histoire de Berbères)* confirmând teza că omul este prin excelenţă un *animal sociabil*, evidenţiază cu lux de date şi argumente şi *esenţialul* vieţii colective şi *nevoia* omului de a trăi în societate.

In *Essai sur l'histoire de la société civile*, Adam Ferguson afirmă — cu o rară bogăţie de exemple — că întreaga activitate a individului nu se lămureşte, satisfăcător, decât prin prisma influenţii mediului social.

Nimic nu lasă să se întrevadă — completează R. Maunier — că viaţa în comun ar fi un accident şi nu *esenţialul* în *comportarea (felul de a fi)* omenirii. Şi sociologia încoronează, astfel, piramida ştiinţelor despre om. (op-cit.).

E. Chalupny (în op. cit.) scrie: „sociologia este nu numai cea mai aproape de fiecare om, de gândurile, sentimentele şi acţiunile sale, dar sesizează fenomenele mult mai bine decât o fac ştiinţele speciale, căci ea se ocupă în mod constant de întreaga civilizaţie, pe câtă vreme ştiinţele speciale — ca economia politică, de pildă — nu studiază decât

www.dacoromanica.ro

unele fragmente, anumite sectoare din ansamblu, cari, luate izolat, n'au niciun sens"

Pentru cei ce se îndeletnicesc cu studiul fenomenelor sociale, este cert, că întreaga structură a societăţilor, dinamica lor şi problemele complexe ce se nasc în cadrul colectiv — nu se pot explica decât prin prisma datelor sociologiei; iar cunoaşterea exactă a psihologiei individuale, cu finele sale resorturi, cu atitudinile active sau pasive într'un sens sau altul, nu este cu putinţă decât punând-o în funcţiune de mediul social întreg, ale cărui înrâuriri adânci le primeşte. Nimeni nu mai contestă azi indisolubila legătură dintre individ şi faptele sociale, în mecanismul cărora fiecare participă într'o serie variată de chipuri.

www.dacoromanica.ro

METODA IN SOCIOLOGIE

www.dacoromanica.ro

METODA IN SOCIOLOGIE

INTRODUCERE. — 1. REALITATEA SOCIALĂ. — 2. DEFINIŢIA REALITAŢII ŞI METODOLOGIA. — 3. METODA PSIHOLOGICĂ. — 4. METODA SOCIOLOGICĂ. — 5. CONCEPŢIA DETERMINISMULUI SOCIAL. — 6. CRITICA CELOR DOUĂ METODE. — 7. ECLECTISMUL METODOLOGIC. — 8. APLICAREA METODEI IN STUDIUL FENOMENELOR SOCIALE.

Introducere: Pentru orice ştiinţă, problema metodei este de o covârşitoare însemnătate, pentrucă *metoda* indică calea cercetărilor; cu cât metodologia este mai clară cu atât calea apare mai sigură şi deci, rezultatul cercetărilor devine mai rodnic.

Şi dacă însemnătatea metodei se afirmă pentru ştiinţele închegate cari au deja un trecut glorios, care dă prestigiu şi siguranţă investigaţiunilor, pentru sociologie — ştiinţă tânără, pe cale de formaţiune — metoda pune însăş, problema existenţii ei ca disci-

www.dacoromanica.ro

plină ştiinţifică. Intr'adevăr, procedeele ce utilizează sunt singurele în stare să confirme prin rezultatele lor, dacă sociologia are un domeniu, în care manifestările omeneşti pot sau nu pot fi reglate de principii generale, având caracter de legi.

Pentrucă numai această caracteristică ridică ştiinţa faptelor sociale la rangul de ştiinţă.

Metoda însă este în funcţiune de obiect; variază în această funcţiune, astfel că clarificarea metodologică necesită precizarea conceptului de societate.

1. Precizare, care înseamnă fixarea realităţii sociale. Ce este *realitatea socială*?

Răspunsul, care s'a dat acestei chestiuni fundamentale, a situat opiniile sociologilor pe două puncte de privire. De o parte opiniunile acelora cari au interpretat *realitatea socială ca o sumă de relaţii inter-individuale* (G. Tarde, Simmel, Stammler, Rickert, Oppenheimer şi Vierkandt); de alta, interpretarea mecanicistă, care caracterizează societatea ca o *realitate „sui-generis"*, o *sinteză a raporturilor interindividuale, reprezentând mai mult decât suma acestor raporturi*; deci: o realitate obiectivă, de sine stătătoare, în afara conţinutului psihic al indivizilor componenţi, (Hegel, Riehl, Mill, K. Marx, Durkheim).

Privită din puncte de vedere deosebite, rea-

www.dacoromanica.ro

litatea socială se defineşte divers în concepţia celor două grupe de sociologi; implicit, metoda de cercetare a fenomenelor sociale va diferi. *Metoda psihologică* este mijlocul de investigaţiune socială al celor dintâi; *metoda sociologică pură* (obiectivism, determinism) fundată pe determinismul mecanicist, o preconizează a doua categorie de sociologi.

2. Dar să stăruim, spre a deslega problema ce ne preocupă, asupra definiţiilor realităţii sociale şi procedeelor de metodă, ce se degaje din concepţia sociologilor amintiţi.

Léon Donat, în lucrarea sa, faimoasă pe vremuri, „La politique expérimentale" face rezerve asupra succesului metodei experimentale în cercetarea fenomenelor vieţii sociale; experienţele izolate şi limitate în care pot avea loc în acest domeniu — scrie el — nu sunt concludente.

H. Rickert opune termenul cultură celui de natură, ca noţiuni sintetice ale celor două mari domenii ale realităţii, deoparte ştiinţele naturii (fizica, chimia, biologia, botanica, etc.), de alta ştiinţele culturii (istoria, politica, sociologia, etica, economia politică, etc).

E mai presus de orice îndoială — spune el — că arta, religia, organizaţiunile economice, noţiunea, statul etc., sunt alcătuiri ce stau în contrast fundamental cu ceeace se

www.dacoromanica.ro

numeşte natură fizică, aceste alcătuiri fiind caracterizate prin termenul comun de *cultură*. *Natură* şi *cultură* sunt cei doi termeni opuşi care pun în deplină evidenţă structura obiectivă a materialului cu care se ocupă cele două mari grupe de ştiinţă (Grenzen pag. 392 şi urm.). Noţiunea de cultură desemnează toate lucrurile şi fenomenele indisolubil legate cu valori, cu valori omeneşti generale, recunoscute şi respectate ca atare de oameni.

Din punct de vedere metodic, *natură* se numeşte realitatea care ţine seama de general spre deosebire de individual; din punct de vedere material realitatea face abstracţie de valori, spre deosebire de *cultură*, în cadrul căreia raporturile de valoare îi dau conţinutul plin de semnificaţie.

Baza ştiinţelor naturii este *mecanica* şi metoda adecuată, iar sociologia încadrată ştiinţelor culturii, care studiază produsele spirituale ale umanităţii, nu poate adopta metodologia ştiinţelor naturii.

R. Stammler socoate inadmisibilă metoda inductivă în studiul fenomenelor sociale, pentrucă legile fenomenelor se deduc dintr'un principiu general valabil, aplicând logica kantiană transcedentală, fundată pe principii apriorice.

Bazată pe experienţă, *inducţia* nu-i aplica-

www.dacoromanica.ro

bilă sociologiei, pentrucă experienţele în adevăratul înţeles al cuvântului nu sunt cu putinţă în viaţa socială.

Iar *G. Simmel,* elaborând concepţia societăţii ca *un ansamblu de raporturi* între indivizi, schiţează, întemeindu-se tot pe apriorism, o categorie a unităţii, care să dea sinteza socialul şi individualului.

C. Bouglé caracterizează faptele sociale [1]) ca rezultat al raporturilor inter-individuale sub formă de cooperaţie, imitaţie, etc.; aceeaş idee o formulează *Dupréel* în celebra carte *«Le rapport social»*, dovedind printr'o subtilă analiză, că întreaga fenomenologie socială se fundează pe raporturile, care se stabilesc între indivizi.

Desvoltând pe larg aceeaş concepţie şi interpretându-i cu o originală putere de sesizare consecinţele, *G. Tarde* defineşte societatea ca un *proces subiectiv*, ca o *inter-psihologie*, în care interesează, pentrucă sunt decisive, atitudinile, intenţiile şi acţiunile individuale.

Înţelegerea şi aprecierea acestora nu se realizează decât pe calea metodei psihologice.

3. Concepţiile care definesc societatea, văzută de pe punctul de vedere psihologic, uti-

1) Qu'est que c'est la sociologie?

www.dacoromanica.ro

lizând metoda de interpretare a faptelor individuale şi a totalizării lor — aşează *individul în centrul preocupărilor sociologice, făcând din el cauza generatoare a vieţii colective.*

Societatea nu mai este, astfel, o realitate în afară de noi cu viaţa ei proprie, diriguită de legi, care se impun activităţii indivizilor, ci dimpotrivă, *realitatea socială* apare ca o proecţie externă a conştiinţelor individuale, stabilind legături complexe între aceste conştiinţe, legături de ordine diverse, ordonări, subordonări, înmănuncheri de tendinţe şi eforturi către acelaş ţel. diferenţieri, manifestate în forme mai mult sau mai puţin divergente.

Un proces, cum spune G. Tarde, *subiectiv,* care se consumă în acţiuni, interacţiuni şi reacţiuni individuale, care rezumă existenţa colectivităţii la totalizarea existenţelor individuale.

Sociologia, fiind studiul acestei realităţi sociale, nu-şi poate îngădui să întreacă limitele psihologiei individuale.

Făcând din individ *«causa movens»* a întregului social, implicit se pune, — aşà cum a întrevăzut-o şi H. Rickert pentru *«ştiinţele culturii»* — problema *scopului* şi *valorii* acţiunilor, petrecute în mediul colectiv.

Ce scop şi ce valoare au aceste acţiuni?

www.dacoromanica.ro

— întrebarea vine ca un firesc corolar, în observarea şi clasificarea materialului sufletesc de cercetare al sociologiei.

Interpretarea nu se poate efectua, punând rezultatele în funcţiune de cauză, ci limitând-o pe linia care uneşte scopul cu mijlocul cel mai potrivit pentru împlinirea lui.

4. A doua serie de sociologi susţin *unitatea de metodă* în toate cercetările ştiinţifice. Nu există variaţie de metodă în funcţie de obiect; dacă e cu putinţă într'un domeniu de fenomene, analiza lor ştiinţifică, — atunci, fie că sunt materiale, fie că sunt spirituale, o singură metodă se aplică tuturor.

Procesul cunoaşterii nu are de ales între mai multe procedee.

„Adevărata cunoaştere — scrie John Stuart Mill — rămâne perfect închisă în cadrul experienţii. Ceeace nu este explicat de logica experimentală nu intră în domeniul adevăratei ştiinţe". (*System der Logik*). Deci şi cunoaşterea sociologică.

Iar Vilfredo Pareto — şeful şcoalei sociologice italiene — expune o sociologie exclusiv experimentală, ca şi chimia, fizica şi celelalte ştiinţe ale naturii; singurele călăuze certe în complexul sociologic, fiind experienţa şi observaţia.

Cel care a creiat acestui monism metodo-

www.dacoromanica.ro

logic, o faimă ispititoare, prin analiza ascuţită, aplicată fenomenelor sociale — este Karl Marx.

Metoda sa, numită şi dialectica materialismului istoric, a dobândit eticheta personală de *metodă marxistă*.

Explicaţia sociologică se fundează — în concepţia lui Marx — pe structura *totală* a societăţii; nu se poate cerceta cauzal, fenomene sociale, în mod izolat, ci numai în funcţiune de integralitatea fenomenologiei sociale.

Intreţeserea faptelor sociale este aşà de complicată, încât legătura cauzală trebue urmărită pe întreaga filieră a vieţii sociale. Individul trăieşte sub înrâurirea complexului colectiv, şi toate manifestările sale sunt determinate de acest complex.

Mai mult chiar: omul aşà cum se înfăţişează în societatea de azi, nu-l putem explica şi înţelege, decât dacă îl integrăm mediului social, care l-a produs. O explicare individualistă a societăţii este — după K. Marx — o pură aberaţie, pentrucă societatea nu constitue o simplă juxtapunere de indivizi, ci o realitate în afară de ei, cu viaţa şi legile ei proprii.

Mersul şi desvoltarea acestei vieţi în continuă transformare, nu depinde întru nimic de voinţa indivizilor componenţi, ci de alte cauze de ordin colectiv, între care preponderează cauza economică.

www.dacoromanica.ro

Intr'adevăr, între fenomenele sociale, care determină procesul evoluţiei istorice, Marx socoteşte fenomenul economic ca cel mai însemnat ; din ciocnirea socială — mai precis, lupta de clasă — ivită pe urma contradicţiei între structura economică şi cea juridică a societăţii, la un anumit moment, se produce revoluţia, care transformă normele juridice, consacrând un alt sistem de producţie.

Societatea ca obiect de cercetare al sociologiei apare, ca *o realitate în continuă devenire*, în care primează factorul economic, evoluând pe un plan propriu, în afară de determinantele de voinţă şi conştiinţă individuală. Metoda de cercetare a unei asemenea realităţi obiective, este interpretarea cauzală, mecanicistă a fenomenelor sociale prin prisma întregei fenomenologii colective.

Emil Durkheim precizează punctul său de vedere asupra metodei în cartea sa *«Les Regles de la méthode sociologique»*.

Fenomenele sociale trebuesc privite ca lucruri, adică în faţa instituţiunilor respective (şcoală, biserică, comerţ, agricultură, morală, familie, stat, etc.), sociologul care le explică, clarificându-le *componenţa, cauzele generatoare* şi *raţiunea de a fi*, va avea aceeaş atitudine, pe care omul de ştiinţă o are, cercetând fenomenele, care alcătuiesc câmpul vast al ştiinţelor naturii.

www.dacoromanica.ro

Instituțiunile sunt forme de viață, care fără a fi încremenite, au totuș o *realitate durabilă*, obținută prin repetițirea până la tipizare a aceluiaș fenomen. Tipizarea imprimă o stare de constanță, care evidențiază posibilitatea de a fi prinse și studiate ca *niște lucruri* de obiectivul sociologiei, și pe de altă parte imposibilitatea de a fi schimbate după înclinațile voinței individuale.

Exact așà, deci, cum se petrece faptul cu fenomenele naturii.

Ce este în fond, un *lucru ?*

Ceva, care are o existență opusă nouă, nefiind la dispoziția voinței noastre și pe care nu-l putem studia și înțelege decât dacă înlăturăm orice subiectivitate.

Acest caracter îl au — în concepția lui Durkheim — faptele sociale, cari au o existență anterioară indivizilor, fiind produse în afară sau chiar împotriva voinții lor, și exercitând constrângerea — sub formă de legi, moravuri, modă, obiceiuri, datine, opinie publică — asupra conduitei individuale.

Spirtul omenesc nu le poate lămuri, decât dacă se obiectiveazà complect spre a intra în fenomene.

Societatea, ca un fenemen complex, reprezintă mai mult decât însumarea indivizilor, care o alcătuiesc și prin urmare dorințele, psihologia și în genere cauzalitatea pur indi-

www.dacoromanica.ro

viduală n'are ce căuta în descifrarea logică a ei; cu atât mai mult cu cât, faptul apare evident: *colectivitatea condiţionează conştiinţa, educaţia, atitudinile omului; într'un cuvânt, ea îi formează întreaga mentalitate.*

Metoda, care va fi utilizată în mod fecund în studiul societăţii, este aceea a determinismului mecanicist, care se potriveşte perfectului obiectivism.

5. Concepţia determinismului social elimină individul din explicarea nexului cauzal al colectivităţii.

Individul este posterior societăţii, nu există şi nu poate fi explicat decât în funcţiune de fenomenele sociale; acestea au o realitate în afară de individ, o linie proprie, pe care o urmează în desvoltarea şi evoluţia lor, trasând conduitei fiecărui membru al colectivităţii, făgaşurile imperative de urmat.

Având o logică proprie, în care n'are ce căuta voinţa individuală, fenomenele sociale se desfăşură, evoluând, într'o înlănţuire mecanică, al cărui determinism poate fi urmărit, ca în studiul obiectelor fizice, numai în cadrul cauzalităţii de natură pur socială.

Faptele sociale prezente îşi au obârşia în cele de eri, cele de eri într'un trecut mai mult sau mai puţin apropiat, ş. a. m. d., modificările de amănunt sau esenţiale le justifică

www.dacoromanica.ro

cauze de ordin general, care au intervenit, transformând mediul social respectiv.

Intr'un cuvânt: *o realitate fizică, în determinarea căreia individul, finalismul şi judecăţile de valoare n'au niciun rol; realitate a cărei existenţă nu poate fi contestată, pentrucă se afirmă la tot pasul, parcurgând un ciclu cauzal, aproape fatal.*

Metoda unei atari concepţii, în chip firesc, este: *obiectivă, inductivă* şi *sociologică.*

6. A face din individ *cauza* colectivităţi şi din voinţa individuală *instrumentul* capital al unei metode psihologice, *subiectivă* şi implicit *teleologică* — înseamnă a nu isbuti să cunoaştem din realitatea socială decât unele aspecte, ignorând tocmai pe cele fundamentale, care alcătuiesc *conţinutul psihic* al societăţii.

Pe de altă parte, caracteristica conştiinţei individuale este *instabilitatea* şi *lipsa de continuitate;* stările de conştiinţă nu au decât o durată foarte limitată la indivizi.

Or un asemenea material, aşà de puţin stabil, extrem de divers, pentrucă subiectiv — nu poate constitui un obiect de cercetare ştiinţifică serioasă.

Astfel că, metoda psihologică, deşi interesantă cum o vom vedea până la un punct, înfăţişează numeroase lacune.

Metoda determinismului sau a sociologismului, deşi sub raport ştiinţific se prezintă

www.dacoromanica.ro

mult mai corect, — nu se poate totuş tăgădui că exagerează, eliminând complect din domeniul preocupărilor sale contribuţia individuală.

7. Pentruca rezultatele cercetărilor sociologice să fie pozitive — se impune utilizarea cumpănită a ambelor metode.

Evidenţierea acestei nevoi şi stabilirea unei juste corelaţii între cele două metode, spre a se ajunge la clasificarea metodologiei ştiinţei sociale — a făcut-o *H. Berr* în Franţa, sociologul ceho-slovac *E. Chalupny* şi sociologii români *Petre Andrei* şi *M. Ralea.*

Fenomenele sociale au două faţete, una obiectivă, alta subiectivă; distincţia acestor faţete trebue bine lămurită, prin operaţia obiectivării. Caracterul dualist al fenomenelor sociale, face ca nici metoda ştiinţelor naturale, nici metoda subiectivă a psihologiei să nu fie satisfăcătoare, dacă utilizăm numai una dintre ele.

In sociologie — scrie Chalupny — *e nevoe să reunim cele două metode, mai ales în cecace priveşte observaţia şi experienţa.*

Şi continuă: „observaţia sociologică poartă asupra fenomenelor culturale, atât din punct de vedere obiectiv, cât şi din punct de vedere subiectiv (prejudecăţi de clasă, de naţiune, de religie, de sex, etc.); pentru a le

www.dacoromanica.ro

studia *subiectiv*, sociologul trebue *să trăiască el însuş toate formele de manifestare culturală*, să cunoască fenomenele după propria sa experienţă, nepăstrând indiferenţa cu care observăm metalele sau pietrele. Numai folosind ambele metode vom putea înţelege într'adevăr civilizaţia (*Précis d'un système de sociologie*, pag. 35 şi urm.)".

H. Berr relevă în lucrarea sa capitală „*La synthèse en histoire*», înrâurirea, pe care individul o are în funcţionarea mecanismului social; şi după forţa acestei înrâuriri distinge trei categprii de indivizi: 1) *elementele*, indivizii anonimi, care alcătuesc mulţimea uniformă a colectivităţii şi a căror influenţă în determinismul social este aproape inexistentă; 2) *agenţii*, indivizi cu o respectabilă doză de personalitate, care dau prin însuşirile lor deosebite, expresie, într'o formă cât mai adecuată, năzuinţelor sociale; 3) *inventatorii*, indivizi a căror proeminentă personalitate, creiază prin geniul inventivităţii noui valori technice, etice, etc., fixând puncte de orientare nouă, surprinzătoare pentru întreaga colectivitate.

După concepţia lui H. Berr s'ar părea, că *elementele*, indivizii, care alcătuiesc *massa consistentă* a societăţii, n'au nici un rol în dinamica socială.

www.dacoromanica.ro

D-l M. Ralea desprinde în mod clar rolul elementelor; D-sa pleacă de la constatarea reală, că orice instituţie socială (căsătorie, religie, şcoală, morală, etc.) este precedată de o serie de relaţii inter-individuale. Aceste relaţii, luând o anumită direcţie, în sensul căreia se stabilesc apoi în mod constant, e cu putinţă ca prin repetirea neîntreruptă a actelor de relaţie, să se făurească o instituţie.

De pildă: „ca să se formeze instituţia căsătoriei, trebuie mai întâiu o serie de raporturi sexuale. La început acestea sunt sporadice şi efemere. Mai pe urmă ele se determină, se canalizează într'un anumit fel. Se stabileşte la un moment dat al relaţiilor individuale o anumită *obişnuinţă*. Aceasta creiază instituţia. N'avem decât să privim cum se întâmplă lucrurile în zilele noastre. Ca să apară o lege, care să reglementeze cevà, trebuie mai întâiu o mulţime de cazuri izolate, de tranzacţii individuale făcute la întâmplare, după voinţa părţilor, atâta vreme cât nu există o lege, care să le sancţioneze.

Fără raporturi sociale de faliment, de pildă, legea care să pedepsească falimentul n'ar avea sens. O ţară, în care nu s'ar întâmpla nici odată crime, n'ar avea tribunale.

...Există, deci, sub fiinţa clară şi obiectivă a fiecărei instituţii, o cantitate de raporturi

www.dacoromanica.ro

anonime, minuscule, imponderabile, un fel de *inconştient social,* făcut din totalitatea imperceptibilă a raporturilor izolate dintre indivizi. Aceste acte interindividuale imperceptibile, modifică cu încetul o instituţie, după cum picătura în miile de ani poate găuri stânca. (*Introducere în sociologie).*

Aşà dar, individu', acţionând şi sub formă de «*element*» al mulţimii anonime, are particica sa, infimă dar sensibilă, în formarea şi transformarea instituţiilor sociale.

Fără a face distincţia lui H. Berr, D-l P. Andrei exprimă aceste judicioase observaţiuni: „Societatea nu este nici un produs mecanic, nici o entitate mistică, ci e o formă de colaborare, de reciprocitate a indivizilor, în care viaţa psihică joacă un rol de căpetenie, cu toate că apare sub o formă obiectivă instituţională.

Pentru explicarea societăţii nu trebue să neglijem cu totul pe individ, căci fiecare societate ne apare ca un *întreg* cu o anumită structură, dar care este întotdeauna în mişcare. Cum se poate, de altfel, explica evoluţia societăţii? O formă structurală naşte din alta, dar agentul transformării este individul. In orice societate au loc două procese succesive: *un proces de individualizare şi unul de tipizare, de socializare.*

www.dacoromanica.ro

...Individul este deci pentru societate un factor dinamic determinant. *(Probleme de sociologie)*. Interpretarea psihologică se impune, deci, ca o metodă complimentară a metodei pur obiective, pentru a putea explică în cadrul unei logici cauzale complete, structura şi funcţiunea fenomenelor sociale. In aplicarea metodei psihologice, cercetând contribuţia individuală în consumarea procesului social, nu vom părăsì însă criteriul obiectiv.

8. Cum procedează, practic, metodologia în studierea fenomenelor sociale ?

Observă, înregistrează, compară şi *clasifică* faptele, care poartă pecetia obârşiei colective. Stabilind apoi legături cât mai variate între *fapte*, pe temeiul similitudinii sau diferenţierilor, — le coordonează, spre a se ridica, la principii de ordin general la ceeace numim legi sociale.

In efectuarea acestor operaţii, cercetătorul va evita, aşà cum am precizat, şi în consideraţiunile filozofice asupra metodei, orice aprecieri utilitariste sau dispuneri de material sociologic pe bază *finalistă*.

Emil Durkheim relevă cu multă justeţă, o altă regulă imperioasă în metodologia ştiinţelor sociale : *înlăturarea prenoţiunilor*, adică evitarea oricărei prejudecăţi, având în faţa faptelor sociale, aceeaş atitudine spirituală,

www.dacoromanica.ro

pe care cercetătorul o are în faţa fenomenelor ştiinţelor naturale.

Numai astfel, rezultatele studiului pot aveà necontestată valabilitate.

Şi tot ca în metodologia ştiinţelor naturale, se poate utiliza *ipoteza*, însă într'un mod mai restrâns şi numai în lumina, pe care o proectează asupră-i ştiinţele ajutătoare ale sociologiei: istoria, etnografia, geografia umană şi statistica. *Istoria* constituie un instrument preţios, am putea spune capital, în slujba sociologiei. Într'adevăr: o instituţie socială, pe care vrem s'o înţelegem *aşi*, când o cercetăm, s'a format în etape, urmând o progresiune mai lentă sau mai rapidă, încercând deviaţiuni mai accentuate sau mai imperceptibile de la închegarea iniţială.

Cercetând'o deci, ca s'o putem explica, trebuie s'o urmărim evoluând *în timp*, adică în *formaţiunea ei istorică*.

Istoria joacă — scrie Durkheim — *în ordinea realităţilor sociale, un rol analog aceluia, pe care microscopul îl joacă în ordinea realităţilor fizice.*

Materialul, pe care istoria ca studiu al faptelor sociale particulare, îl furnizează, va fi utilizat de metodologia sociologică, pentruca prin *studiul comparat* al datelor istorice, să desprindă caracterele generale ale tuturor socie-

www.dacoromanica.ro

tăţilor ; şi pe baza lor să clasifice societăţile *în timp* şi *spaţiu*.

Pentru uşurarea acestei ultime operaţii, alte două ştiinţe auxiliare stau la dispoziţie sociologiei, *geografia umană* şi *etnografia*, ambele punând la îndemână materialul de corelaţie, între om şi mediu, explicând organizarea societăţilor şi forma lor pe temeiul raporturilor între individ şi mediu ; deasemeni datele *arheologiei*, care ne îngăduie investigaţiuni interesante şi verificatoare uneori pentru ipoteze, în epoca preistorică. Toate aceste trei ştiinţe ne îngăduiesc, să completăm studiul comparativ al datelor istorice cu preciziuni clare în situarea spaţială a societăţilor. Instituţiunile de ordin juridic, moral, religios, politic, etc., vor trece, documentate de istorie, etnografie, geografie umană şi arheologie, — prin obiectivul sociologului, degajat de orice idee preconcepută, spre a putea prin *observare justă* şi *comparare*, să clasifice variatele fapte sociale şi tipuri de societăţi, descriindu-le şi explicându-le structura şi funcţiunea.

Această procedare constituie o *quasi-experienţă*, pentrucă în ultima analiză, experienţa în ştiinţele naturale, nu-i altceva decât prezentarea sub diverse aspecte a aceluiaş fapt, pus fie în condiţiuni variate, fie într'o serie cauzală, fie într'alta.

www.dacoromanica.ro

Or această operaţie, o obţinem pe calea metodei comparative a faptelor sociale şi a societăţilor, studiate în timp şi spaţiu. Comparaţia operează fie prin *analogie*, stabilind punctele asemănătoare între serii de fapte sociale din cele mai variate societăţi; de pildă: instituţia familiei, studiată comparativ în cele mai deosebite tipuri de societate, s'a ajuns prin filiera analogiei, la concluzia necontestată azi, a unei identităţi de evoluţie: *ab·intio*, familia are o formă *amorfă*, în faza a doua atinge forma *matriarhală*, în faza a treia forma *patriarhală*, pentruca apoi să ajungă, din transformare în transformare la forma *familiei moderne*.

Comparaţia prin *antitesă* precizează diferenţierea faptelor sociale prin clarificarea *specificului*, care caracterizează diversele societăţi.

Istoricul sociolog, *Müller* a introdus în studiul comparativ al faptelor sociale, o nouă metodă *faseologia*, evidenţiind o serie de faze prin care a trecut societatea umană. Aceste faze ar fi: cea *antică*, *medievală*, *modernă*, şi *contemporană*.

Fiecărei faze corespunde o societate, care cu toate diferenţierile locale, în linii generale o întâlnim, afirmând aceleaşi note caracteristice; de la a fază la alta, tipurile de socie-

www.dacoromanica.ro

tate prezintă ca structură şi funcţiune deosebiri esenţiale.

Cercetând cele patru faze sociale în mod comparativ, ajungem la încheerea, că deşi fiecare îşi are propria-i linie de desvoltare, totuş prin transformări succesive, trecerea de la o fază la alta, marchează o linie ascendentă pe curba evoluţiei.

Tot materialul necesar metodei comparative îl obţinem, cum am văzut de altfel, din diversele ştiinţe ajutătoare prin *observaţia indirectă* a fenomenelor; tot domeniului observaţiei indirecte aparţin însă şi *anchetele*, întocmite dintr'o serie de întrebări, purtând asupra unui fapt, pe care voim să-l cunoaştem, spre a-i degaja forma structuală şi dinamică. Anchetele se adresează în scris sau verbal categoriei de indivizi în legătură cu fenomenul de studiat.

Metoda anchetelor n'a dat însă, deşi a fost utilizată deseori, decât rezultate mediocre; pentrucă cei întrebaţi fie că n'au avut perspicacitatea sau pregătirea trebuitoare, ca să răspundă exact, fie că — robi ai unei generale înclinaţii — au exagerat datele cerute.

In ultimul timp, mai ales, s'a recurs — spre a înlătura defectuozităţile anchetelor — la aşà numita metodă monografică.

Metoda monografică a fost aplicată în stu-

www.dacoromanica.ro

diul societăţilor pentru întâia oară de sociologul *Le Play;* el a constatat, că viaţa socială, fiind extrem de complexă, nu poate fi studiată deodată în întregul ei; şi că prin urmare, cea mai nimerită metodă ar fi aceea care ar purcede la studierea societăţii *în mod fragmentar,* exact ca în domeniul ştiinţelor naturii.

Cum procedează, atunci, metoda monografică? Ea studiază un singur fapt social, punându-şi o singură problemă; sau cercetează un mediu social restrâns, reliefându-i toate aspectele: geografic, cultural, economic, higienic, politic, istoric, etc.). De pildă: *religia* la Români; *un oraş* sau un *sat.* O monografie celebră este «*Le suicide*» a lui Durkheim. Alta de covârşitoare însemnătate a lui Levy Brühl: „*La mentalité primitive*".

Cercetările monografice au început şi la noi, sub îndrumarea profesorului de sociologie D. Gusti; şi rezultatele se anunţă din cele mai fructoase. (vezi studiul lui *H. H. Stahl* despre «*Monografia satului Nereju*», publicat în Arhiva p. ştiinţă şi ref. socială No. 1-3 1930).

Datele monografice sunt însă complectate cu datele de ansamblu, pe care ni le procură *Metoda statistică.*

Această metodă a ajuns, în deosebi în

www.dacoromanica.ro

Franţa, Germania şi Italia, la o reală perfecţiune (vezi studiile lui *Mach, Fr. Simiand, Liesse, Niceforo, Georg Mayer, Zizeck*).

Statistica cercetează fenomenele în totalitatea lor, observând creşterea, descreşterea, deviaţia, forma regulată sau neregulată a producerii şi evoluării lor— notându-le în cifre şi descriindu-le.

Cifrele adunate dau putinţa stabilirii unor diagrame, pe care se poate urmări şi citi cu uşurinţă curba de viaţă a unui fenomen. De pildă: creşterea sau descreşterea natalităţii într'o societate, progresele sau regresele învăţământului, evoluţia cooperatistă, problema criminalităţii, ciclurile crizelor economice, etc. Fireşte că între limitele de creştere şi descreştere, sau progres şi regres ş. a. m. d., sunt puncte intermediare, unele marcând trecerea spre ascensiune, altele spre scoborâre, unele subliniind staţionarea evoluţiei fenomenelor analizate. Dar metoda statistică nu se mărgineşte numai la această *operaţie analitică*, ea stabileşte paralele între diagramele deosebitelor fenomene cercetate; şi prin aceste paralele, se străduieşte să desprindă *diferenţierele, constanţa* şi chiar *punctele de contact* între fenomenele cele mai variate.

Prin aceste puncte de contact, statistica năzuieşte să explice structura şi funcţiunea

www.dacoromanica.ro

societăţii, atingând deci *problema causalităţii* faptelor sociale.

Rezultatele obţinute prin metoda statistică sunt din cele mai însemnate, însă cele privitoare la cauzalitatea fenomenelor nu redau în întregul ei realitatea, pentrucă *datele cifrate* explică uneori, fără eroare sau cu minime aproximaţii, existenţa şi evoluţia exterioară a fenomenelor, — conţinutul lor psihic însă, nu-l poate surprinde şi reţine metoda statistică.

Cifrele isbutesc să ne înfăţişeze cu multă precizie fenomenele, aşà cum le întâlnim manifestându-se în afară, dar cifrele nu vor putea cuprinde niciodată dinamismul interior al acestor fenomene.

Psihicul fenomenelor ni-l explică însă *interpretarea psihologică*, prin metoda întrospecţiunii, care ne îngăduie să înţelegem dinamismul interior care le animă, transpunându-ne în sufletul celor care au concurat la producerea unui fapt sau opere sociale; şi din această ţranspunere *prin analogie* cu ceeace se petrece în propriul nostru suflet, tragem concluziile explicative.

Observaţia directă, repetată de cât mai multe ori, verificată în amănunt, este — fără discuţie — cea mai exactă metodă de studiu sociologic, dar are cusurul, că nu poate fi utilizată decât pe o scară foarte restrânsă; dat

www.dacoromanica.ro

fiind massa enormă de fenomene sociale, varietatea şi complexitatea lor, iar pe de altă parte, mijloacele limitate de investigaţie ale omului, observaţia directă se găseşte limitată la un număr extrem de redus de fapte sociale.

Intreaga metodologie sociologică, expusă sumar mai sus, ne serveşte pentruca să putem formula anumite norme generale, care reglează viaţa societăţilor.

Aceste norme generale sunt *legile sociale*; ele nu vor avea rigurozitatea preciziunii, întâlnită în domeniul ştiinţelor zise exacte. Materialul complex, elastic, *fluid* aproape prin raport la psihismul care-l conţine — al structurii şi dinamismului societăţilor — nu poate fi clasat şi explicat cauzal după principii inflexibile. Legile sociale au caracter de pronunţat *relativism*, explicând mai mulţ ceeace *a fost* şi în ce condiţii *s'a consumat* un proces social dat, şi numai într'o *infimă măsură* reuşesc să şi *prevadă* cum s'ar desfăşura în viitor un fapt sau o serie de fapte sociale.

www.dacoromanica.ro

PERSONALITATE ŞI SOCIETATE

www.dacoromanica.ro

PERSONALITATE ŞI SOCIETATE

1. OBÂRŞIE. — 2. DEFINIŢIE. — 3. PERSONALITATE, INDIVIDUALITATE, CARACTER. — 4. FORMAREA PERSONALITĂŢILOR. — 5. FORŢA CREIATOARE. — 6. PROGRESUL SOCIAL. — 7. IDEALUL VREMII NOASTRE.

1. — Nu se poate contesta această realitate: tendinţa indivizilor umani către ieşirea din anonimat, întrecând prin valorificarea însuşirilor spirituale, linia comună a semenilor.

Tendinţa către mai înalt — sub toate formele — s'a născut odată cu omul, trăieşte intens o perioadă în tot sbuciumul existenţii, se desvoltă cristalizând în atitudini durabile, dacă condiţiunile interne şi externe îi sunt prielnice; sau se epuizează treptat până la dispariţie, dacă aceste condiţiuni îi stau *hotărât* împotrivă.

Faptul, pe care îl reţinem însă, pentrucă

www.dacoromanica.ro

îl impune realitatea, este existența tendinții de emancipare a individului din cătușele uniformismului, care caracterizează viețuirea banală a celor mulți. Prin emancipare individul devine o *personalitate*. In ce condițiuni și pe ce calea izbutește *emanciparea* și cari sunt rezultatele ei, vom vedea mai la vale.

In această tendință rezidă *obârșia personalității*.

Obârșia nu înseamnă totuș, formarea personalității; vom urmări, deci, procesul de închegare a personalității. Dar înainte de a analiza acest proces să lămurim, ce înțelegem prin personalitate.

2. — A te emancipa, adică a fi liber pe acțiunile proprii, înseamnă — scrie Ch. Blondel în „Traité de Psychologie" a lui G. Dumas, cap. «*les volitions*» — a asculta imperativele morale și ideale.

Iar Wilhelm Windelband — în cartea sa „Einleitung in die Philosophie" — caracterizează personalitatea astfel: «*personalitatea este individualitatea devenită sieși obiectivă*»; când ajunge la această obiectivare?

In momentul cristalizării *conștiinții de sine*, element fundamental în trăinicia și dinamica spirituală a personalității. Conștiința de sine face posibil *criticismul* în funcționarea obiectivării permanente, care îngăduie individului,

www.dacoromanica.ro

ridicat pe planul personalităţii să-şi determine actele şi să-şi fixeze atitudinile după *legi proprii, libere* în consecinţă de înrâurirea prejudecăţilor vătămătoare. Prejudecăţi, cari sunt determinantele, exemplarele comune ale speţii.

Astfel că, privită sub un orizont de înţelelegere larg: *personalitatea este individualitatea care vrea, simte datoria* şi LUPTĂ *să devină mai mult decât un simplu exemplar de rând al colectivităţii.*

Aceeaş idee exprimă d-l profesor Rădulescu-Motru, punând însă accentul pe *mişcarea liberă* a personalităţii în mediul social: „omul devine o personalitate din ce în ce mai afirmată cu cât manifestările sale se diferenţiază sau se exprimă în mod mai independent de ale celorlalţi semeni ai săi. *(Puterea sufletească,* pag. 179).

Şi precizează noţiunea de personalitate în „PERSONALISMUL ENERGETIC": *«înţelegem,* — scrie Domnia-sa — *prin personalitate o îmbinare de factori sufleteşti, cari mijlocesc o activitate liberă după norme sociale şi ideale".*

Personalitatea umană relevă aceste trăsături esenţiale: *evadarea din comun, libertatea acţiunile ce desfăşoară, conştiinţă deplină* a „eului" său, care îi permite să se judece *obiectiv* în toate atitudinile ce ia faţă de lumea externă.

H. Berr (în lucrarea sa *«La Synthèse en his-*

www.dacoromanica.ro

toire») distinge în mecanismul social trei specii de indivizi: 1. *elementele,* membrii ordinari ai societăţii, cari n'au alt rol decât să asigure — prin conformismul lor — coeziunea socială; 2. *agenţii,* dăruiţi cu însuşiri superioare celor dintâi, şi având putinţa să înfăţişeze cât mai evident trăsăturile originale ale mediului social respectiv; 3. *inventatorii sociali,* elementele de creiaţie ale societăţii, restrânse ca număr, dar covârşitor de însemnate prin forţa lor de acţiune în colectivitate; ei fac posibil progresul, făurind noui valori sociale, noui criterii de apreciere şi deschizând alte perspective desfăşurării energiei sociale, ridicând alt ideal, către care se avântă năzuinţele grupului.

Aceşti indivizi sunt interesanţi din punctul nostru de vedere.

3. — Pentru a fixa şi mai clar noţiunea de personalitate, e nevoe să stabilim diferenţierile care o despart de *individualitate* şi *caracter.*

Individualitatea unei fiinţe este determinată de alcătuirea ei organică, componenţă materială şi funcţiunile adecuate, care îndeplinesc viaţa: individualitatea se integrează în întregime cadrului biologic, dând măsura vitalităţii organice.

Personalitatea excede acest cadru şi trece să se

www.dacoromanica.ro

desvolte acţionând în plin mediu social, în complexitatea funcţiunilor acestui mediu.

Criteriul ei de orientare îl dau instituţiunile colective, valorile şi idealurile, care însufleţesc generaţiunile.

Caracterul nu este de esenţa personalităţii; fără îndoială, că un caracter de proporţii mari poate prilejui afirmarea unei personalităţi, dar pot exista — şi istoria ne-o confirmă — genii, care au dominat epocile cu personalitatea lor, deşi n'au avut nici urmă de caracter.

Pentrucă, după cum am spus deja, personalitatea afirmându-se ca atare pe planul social, aprecierea ei se efectuiază în raport cu rezultatele încrustate în mediul colectiv. Caracterul dimpotrivă, îşi rezumă determinantele în mediul intim sufletesc; efectele externe se raportă la închegarea mai solidă sau mai slabă a structurii sufleteşti.

4. — Cum se formează personalitatea? Printr'o continuă emancipare din plasa contingenţelor externe, vremelnice şi retrograde, lărgind tot mai accentuat perspectiva preocupărilor şi înălţând tot mai sus punctul luminos de orientare.

Proces complicat, ale cărui faze nu le consumă decât inteligenţa fină şi tenacitatea unei energii neistovite.

www.dacoromanica.ro

Orice personalitate, ca şi orice generaţie în viaţa unei colectivităţi, voind să însemne cu „*plus*“ străduania ei în descrierea istorică umană, trebue să parcurgă etapele unor eforturi de „*eliberare*“ din limitele categoriilor şi valorilor „*în curs*“ la un moment dat sau dăinuind factice prin tăria problematică, pe care le-o dă strălucirea de apus a trecutului, pe care l-au ilustrat. De aci, negaţia *a ceeace a fost* şi afirmarea unui *alt crez antitetic;* din această ciocnire, personalităţile şi generaţiunile, cărora se integrează, făuresc sinteza unor noui stări de lucruri, care se diferenţiază de *tesă* dar nu sunt nici aidoma idealului antitetic urmărit.

Aceasta-i opera de creiaţie a personalităţilor şi prin ea se formează şi după întinderea şi rezistenţa ei le putem recunoaşte şi preţui.

5. — Intr'adevăr, valoarea unei personalităţi îşi găseşte echivalentul în forţa sa creiatoare; marca autentică a personalităţii este creiaţia sub toate aspectele ei: morale, technice, materiale, etc.

Şi tot operă de creiaţie este atmosfera prielnică formărei altor personalităţi din rândurile semenilor, prin imboldurile ce dă însuşirilor potenţiale şi valorificarea lor pe căile muncii.

www.dacoromanica.ro

Munca într'un domeniu profesional (vezi: *Dinamica muncii* de M. Moldovanu) fundamentează creiaţia, formând treptat personalitatea, care poate, perseverând să construiască apoi pe planul social şi istoric.

Câte valori individuale nu se pierd zadarnic, din lipsa unor condiţiuni favorabile, care să le dea putinţa concretizării însuşirilor potenţiale ce conţin!

6. — Am subliniat mai sus *caracteristica socială* a activităţii personalităţilor.

Trăind şi desvoltându-se între factorii principali ai organicei colective, personalitatea se situiază între elementele dinamice, care creiază condiţiunile determinante ale *progresului* social.

Personalitatea înrâureşte şi este înrâurită de colectivitate; este înrâurită pentrucă, energia existenţii sale şi-o extrage din mediul ambiant, ale cărei tendinţe şi idealuri şi le absoarbe; înrâureşte mediul social, anticipând asupra rezolvării faptice a acestor tendinţe şi idealuri stabilind *sinteze* în diverse domenii, *sinteze creiatoare*, rezultate pe urma procesului de filtrare spirituală a năzuinţelor confuze ale societăţii.

Astfel prin mijlocirea marilor personalităţi se creiază valorile etice, economice, politice,

www.dacoromanica.ro

religioase, etc., care „au curs" *o epocă* într'o colectivitate.

Durata lor este în funcţie de puterea de *anticipaţie* şi *obiectivare* a personalităţilor care le-au făurit.

Sunt instituţiuni sociale a căror durată pare că sfidează categoriile de bază ale existenţii: *timp* şi *spaţiu*.

Asemenea instituţiuni au fost făurite de personalităţi dotate cu o formidabilă putere de anticipaţie, după un criteriu obiectiv a cărui perfecţiune a mers până la complecta depersonalizare a *creiatorului* şi intimă contopire a acestuia cu aspiraţiile societăţii.

Personalităţile interpretează deci just şi soluţionează practic problemele vitale, pe care colectivitatea, în care trăiesc şi le pune la un moment dat, şi pe care singură nu le-ar putea pătrunde şi deslega.

Şi astfel se dinamizează, toate forţele creiatoare ale progresului social, mânându-le pe făgaşurile propice.

In conştiinţa personalităţilor „de anvergură" se oglindeşte însăş conştiinţa colectivă şi-şi găsesc înţelegere idealurile sociale.

Marile progrese civilizatoare şi înaltele avânturi culturale se înfăptuiesc sub inspiraţia şi diriguirea personalităţilor.

7. — Idealul vremii noastre este formarea

www.dacoromanica.ro

tot mai numeroasă de personalităţi. (Personalităţi în sensul cel bun al cuvântului; spre deosebire de cel peiorativ, pe care l-a creiat improvizaţia „personalităţilor"... politice).

Nu numai filozofi, dar chiar sociologi, reprezentând cele mai variate puncte de vedere în interpretarea fenomenelor sociale — se întâlnesc pe o tangentă comună: cultura şi civilizaţia în genere nu tind, în ultim ţel, decât să făurească cele mai fericite condiţiuni pentru desvoltarea personalităţilor.

Şi cu cât fiecare naţiune, în mediul său social, va desvălui şi forma mai multe personalităţi, cu atât originalitatea acelei naţiuni se va afirma mai viguros, iar valoarea bunurilor ei morale şi materiale va creşte.

Pentru realizarea acestui scop, se desfăşură energii nebănuite; este în joc doar, apariţia cât mai evidentă şi cât mai în cap a diverselor popoare pe linia istorică generală a umanităţii.

Ceeace constatăm în viaţa popoarelor se înregistrează şi în viaţa claselor sociale, şi a indivizilor.

Voinţa tuturor de a deveni personalitate, desprinzându-se din «*cloaca comună*» a individualităţilor, spre a-şi juca rolul pe arena cea largă a planului social.

www.dacoromanica.ro

CONȘTIINȚA SOCIALĂ

www.dacoromanica.ro

CONŞTIINŢA SOCIALĂ

1. DEFINIŢIE. — 2. CONŢINUT. — 3. FORME DE MANIFESTARE. — 4. GENEZA. — 5. CONŞTIINŢA INDIVIDUALĂ — CONŞTIINŢA SOCIALĂ.

1. Existenţa unei conştiinţe sociale, pe lângă conştiinţa individuală, a fost multă vreme tăgăduită; astăzi, dat fiind progresul şi multiplicitatea contribuţiilor pozitive, aduse de cercetările în domeniul social, nimeni nu mai contestă realitatea unei conştiinţe a grupului.

Cum se defineşte această conştiinţă?

Din psihiologie, ştim că a afirma existenţa unei conştiinţe individuale, înseamnă a concepe un individ, cu personalitatea sa, cu *„eul"* său — cum se spune — faţă de alţi indivizi cu alt *eu*, cu altă unitate de simţământ al personalităţii lor.

Simţământul acesta, care mă integrează *eului* meu în tot timpul existenţii mele, deo-

www.dacoromanica.ro

sebindu-mă de *eul* altora, formează ceeace se numeşte conştiinţa individuală; ea dă unitate de gândire, de simţire şi voinţă unui individ.

Prin analogie, *conştiinţa socială este chipul unitar în care colectivitatea îşi manifestă credinţele, voinţa, simţămintele şi idealurile;* conştiinţa socială înrâureşte adânc aproape toate manifestările conştiinţei individuale.

Unitatea de manifestare a conştiinţei sociale o asigură conştiinţa limpede a unităţii de interese, a scopului comun, urmărit de toţi indivizii grupaţi laolaltă pentru împlinirea lui.

De altfel, identitatea de interese reală sau crezută ca atare, face posibilă viabilitatea unei societăţi, prin coeziunea membrilor componenţi.

2. Să analizăm acum, conţinutul conştiinţei sociale, scoţând în evidenţă notele caracteristice.

Armand le Henaff spune că în conţinutul conştiinţei colective deosebeşte două soiuri de noţiuni: unele practice, altele teoretice. „Oamenii îşi dau seama, că menţinerea existenţii lor în comun presupune reunirea unor anumite condiţiuni. Ei înţeleg, cel puţin în mod confuz şi prin experienţă, că echilibrul forţelor trebue să fie respectat, iar solidaritatea menţinută în întreg grupul. Aceste norme nu sunt încălcate fără sancţiune: orice

www.dacoromanica.ro

infracţiune găseşte, în însăşi consecinţele sale, represiunea. Spiritul omenesc însă nu se neliniştește numai de legăturile sale cu semenii, ci chiar de raporturile cu lumea înconjurătoare: *natura*, a cărei prezenţă o constată, *supranaturalul*, a cărei acţiune invizibilă o presimte. El încearcă, în consecinţă, să-şi explice jocul forţelor naturale al cărui beneficiar sau victimă este, la un moment dat; el este turburat de misterul obârşiei sale şi de problema soartei. In timpurile primitive, omul nu distinge, de altfel, aceste două lumi, *vizibilul* şi *invizibilul.*" *(Le droit et les forces).*

Cum observă *Levy-Brühl;* tot participă la tot în mentalitatea primitivă; lumea vizibilă şi cea invizibilă formează un tot, iar evenimentele lumii vizibile depind în fiecare clipă de puterile celeilalte. De aci, locul pe care în viaţa primitivilor îl au visele, presimţirile, divinaţiunea sub toate formele, sacrificiile, descântecele, ceremoniile rituale, magia. *(La mentalité primitive).*

Conţinutul conştiinţei sociale în grupările primitivilor îşi încorporează deci elementele din cadrul acestor preocupări. Astfel că, nu este deloc surprinzător — continuă Le Henaff — că cele două serii de noţiuni practice şi teoretice au format un singur sistem de idei, înlănţuite în mod inextricabil. Insufle-

www.dacoromanica.ro

ţindu-se de la un creer la altul, ideile, în acelaş spirit chiar se leagă, nefiind clasate separat, ci adunate intim într'o construcţie intelectuală. Şi închee seria consideraţiunilor asupra conţinutului conştiinţei sociale: „pătrunderea celor două ordine de noţiuni este întreagă: convingeri religioase, adevăruri ştiinţifice, prescripţiuni juridice sau morale, procedee technice sau artistice aparţin aceluiaş sistem de idei."

Giddings, ajunge însă la concluzia că, din punct de vedere al conţinutului, conştiinţa socială nu este altceva decât *conştiinţa speţii* („Principes de sociologie"). Cum trebue înţeleasă această conştiinţă a speţii?

Giddings afirmă: *prin similitudinea şi colaborarea indivizilor*; conştiinţa similitudinii şi colaborării este un fapt, care intră în domeniul psihologiei sociale.

„Faptul subiectiv — spune Giddings — *elementar şi original în societate este conştiinţa speţii;* înţelegem prin aceste cuvinte, o stare de conştiinţă în care fiecare fiinţă, la orice grad s'ar afla pe scara socială, recunoaşte pe orice altă fiinţă conştientă, ca fiind de aceeaş speţă cu ea."

Şi mai departe, autorul citat precizează amănunţit conţinutul noţiunii: „în cea mai largă accepţiune, conştiinţa speţii separă ce-

www.dacoromanica.ro

eace e însufleţit de ceeace formează lumea neînsufleţită. In vastul domeniu al fiinţelor însufleţite, ea delimitează speciile şi rasele. In lăuntrul raselor, conştiinţa speţii susţine grupările etnice şi politice, ea fiind la baza distincţiunilor de clasă, a nenumăratelor forme de alianţe, de reguli cari fundamentează relaţiunile sociale, de particularităţi ale vieţii politice. Felul nostru de a fi faţă de cei, cari-i simţim că ne seamănă mai mult, se deosebeşte *instinctiv* şi *raţional* de atitudinea, pe care o adoptăm faţă de acei, pe care îi judecăm ca deosebindu-se de noi; mai mult încă: conştiinţa speciei şi nimic altcevă, este aceea care distinge conduita noastră, ca atare, de conduita, fie pur politică sau pur economică sau pur religioasă; căci, conştiinţa speţii intervine, cu precizie, în epoca noastră, fără încetare în operaţiunile — autonome în teorie — a mobilurilor economice, politice sau religioase.

...Conştiinţa speciei, fiind baza psihologică a fenomenelor sociale, rezultă că primul obiect de valoare socială este însăş specia sau *tipul de viaţă conştientă*, care este caracteristica societăţii."

Intre aceste evaluări sociale ale conştiinţei, se disting: *preţudecata naţională, coeziunea socială, teritoriul* (expresia cea mai vastă a va-

www.dacoromanica.ro

lorilor, privind deosebitele proprietăţi şi posesiuni ale comunităţii), etc. Zeii, eroii încarnează tipurile caracteristice ale supremelor însuşiri morale ale colectivităţii; ceremoniile, obiceiurile, moravurile, constituiesc trăsăturile originale ale tipului, fixat de conştiinţa speţii, unui grup; după cum legile, cultul, dorinţele şi plăcerile nu sunt altcevà decât simbolul permanent al caracterului său.

Cele mai noui evaluări sunt cele, care sunt condiţionate de unele noţiuni abstracte, prielnice integrităţii şi desvoltării colectivităţii sau sunt determinate de strădania către evoluţia sau perfecţiunea tipului social. Determinantele acestea le sintetizează: libertatea, fraternitatea, egalitatea.

Adam Smith adaogă conţinutului acestei conştiinţe şi elementul de *simpatie*. D-l P. Andrei, comentând opiniunile autorilor citaţi, conchide: „conştiinţa speţii se poate întemeia pe asemănarea fizică; aşà se explică primele agregări de oameni, cari s'au unit numai prin aceea, că se aseamănă fiziceşte. Mai târziu, indivizii dobândesc conştiinţa asemănării psihice şi agregările umane devin societăţi propriu-zise, societăţi prin colaborare. De la trib, conştiinţa speţii se extinde la naţiune, iar de la naţiune tinde să se extindă asupra umanităţii întregi.

www.dacoromanica.ro

Este adevărat — observă D-sa — că o conştiinţă socială presupune asemănare fizică şi concordanţă psihică, dar aceste elemente nu epuizează întregul conţinut a ceeace se numeşte conştiinţă socială." *(Curs de sociologie).*

Vierkandt, analizând pe larg problema conştiinţei sociale, elaborează o teorie originală asupra fenomenelor colective şi a grupurilor, conchizând, că *spiritul colectivităţii* trebue studiat în el însuş şi în deosebi în funcţiune de mediul grupului, care-l determină şi oarecum îl materializează. **(Gesellschaftslehre.** *Haupt probleme der philosphichen Soziologie).*

Sinteză a colectivităţii A. B... sau Z, conştiinţa socială se va diferenţia în notele conţinutului său de la o colectivitate la alta şi în interiorul aceleiaş societăţi va varia în componenţă dela o epocă la alta, în corespondenţă fidelă cu evoluţia socială.

Conţinutul ei este expresia adecuată a instituţiunilor sociale, purtând pecetia permanenţii şi a simţămintelor generale, ce se leagă de aceste instituţiuni; forma lor, nuanţele de valoare, sensul, precum şi intensitatea afectelor sunt determinate — într'o gamă infinită de variaţii — de specificul mediului colectiv în care apar, se desvoltă, evoluând pe curbe originale, şi dispar.

Astfel că: în comunităţile primitive, în con-

www.dacoromanica.ro

ţinutul conştiinţei grupului vom întâlni preocupări de *magie, farmece, ordalie, visuri, prevestiri, misoneism,* etc., toate având caracterul de instituţiuni sociale, dominând indivizii şi înrâurindu-i în toate manifestările lor. Levy-Brühl, magistrala operă citată. expune cu o bogăţie de fapte documentare, concludente, conţinutul şi manifestările vieţii colective în diversele comunităţi primitive, indicând implicit şi notele conştiinţei de grup în aceste rudimentare înjghebări sociale.

In societăţile antice, cu nuanţe deosebitoare mai palide sau mai accentuate dela o societate la alta, — conţinutul conştiinţei colective închide notele următoare: *familie patriarchală, jus vitae necisque,* pe care îl exercită pater-familias asupra membrilor de sub stăpânirea sa, *sclavie, proprietate absolută, inegalitate cetăţenească, castă, cultul strămoşilor, zeităţi răsbunătoare,* etc.

Instituţiuni, care au trăit mii de ani, ca expresie autentică a credinţelor şi năzuinţelor spiritului colectiv în toate formaţiunile comunităţilor omeneşti din epoca antichităţii; operile literare, juridice, politice, religioase şi artistice, produse de personalităţile, în care au vibrat mai puternic preocupările şi curentele, născute şi evoluate în tiparniţele sociale ale epocii vechi — alcătuiesc *cristalizările*

www.dacoromanica.ro

monumentale ale conştiinţei societăţilor din acea vreme, (vezi: *Davy et Moret*, în faimosul volum *„De clans aux empires"* şi lucrarea clasică: *„La cité antique"* a lui *Fustel de Coulanges.*

Tipurile de societate medievală se prezintă mai *unitar* în formele structurale, ce înfăţişează dealungul evului mediu; aşà încât conţinutul spiritual al grupurilor are note *aproape* uniforme. Le desprindem pe cele mai caracteristice: *senior*, şerb al pământului, *adscriptus glaebae, creştinism dinamic*, (desfăşurat în acţiunea revelatoare a cruciatelor) *suzeran* şi *vasal*, etc.

In această schiţă evolutivă, n'am indicat decât, *exempli gratia*, notele mai însemnate, cari au caracterizat spiritul colectiv în diverse epoci ale umanităţii; o anuliză amănunţită a acestei evoluţii, ar evidenţià cu siguranţă *note* mult mai numeroase şi unele dintre ele, poate, tot atât de caracteristice ca şi cele semnalate în fugitiva noastră incursiune.

3. — In ce formă se manifestă conştiinţa socială, care-i aspectul ei concret în viaţa colectivităţii?

Formele în care trăieşte, desvoltându-se şi evoluând conştiinţa socială, sub numeroasele ei faţete — sunt instituţiunile juridice, mo-

www.dacoromanica.ro

rale, politice, religioase; obiceiuri, tradiţii datine, moravuri.

Toată technica subtilă şi savantă, care se utilizează — de pildă — în elaborarea normelor juridice, nu urmăreşte altceva, decât sa prindă cât mai exact *conţinutul juridic* al spiritualităţii colective, făcându-l *expresiv* şi *durabil*.

Munca legiuitorului, care făureşte eşafodajul legislativ şi a celor, cari interpretează normele de drept, nu este propriu-zis o operă de creiaţie spontană şi imaginativă; *ci* desghiocarea *normelor conţinute* în conştiinţa socială.

După cum aşà de just sintetizează formula romană: «*non novam speciem facimus, sed ea quod est detegimus*».

Şi cu cât redarea acestui conţinut se realizează mai fidel, cu atât forma instituţiei respective se apropie de linia perfecţiunii. Când realizarea este mediocră, interpretarea justiţiei se însărcinează prin aşà numitele jurispridenţe, să corecteze defectuozităţile de aplicare a dispozitivelor legislative.

Ce sunt, luând un alt exemplu, uzanţele, moravurile, datinele, tradiţiile, obiceiurile, privite în perspectiva obârşiei lor?

Ce sunt, altcevà decât cristalizările deosebitelor aspecte ale conştiinţei sociale, proec-

www.dacoromanica.ro

țiuni în timp și spațiu ale conținutului complex al acesteia?

Dacă legea își găsește sancțiuni în ea însăș sau în interpretarea justiției, cele din urmă manifestări ale conștiinței sociale își au puterea de constrângere isvorâtă din autoritatea, pe care fiecare din instituțiunile amintite și-o trage din *practica* și *consensul* unanim.

Firește, că, *actualitatea* tuturor acestor forme de manifestare ale conștiinței colective, durează atâta vreme cât însuș conținutul conștiinței respective rămâne egal cu el însuș; schimbările, intervenite înlăuntrul conținutului — în diversele sale aspecte — trebue să-și găsească corespondențele în modificarea, uneori insensibilă a tradiției, moravurilor, ritualului religios, datinelor, instituțiunilor politice, morale, etc.

Când această corespondență se realizează într'un ritm lent și perfect acord — organismul social funcționează în condițiuni propice; realizarea tardivă sau bruscată a corespondenței, evidențiază fenomene de dezechilibru social sau stări morbide și nevroze, pe care le descifrează știința sociologică și soluționează patologia socială.

4. — Care-i obârșia și în ce condițiuni se formează conștiința socială?

Asupra acestei chestiuni, opiniile emise se

www.dacoromanica.ro

grupează în două: unele susţinând teza psihologismului individual a lui G. Tarde, altele confirmând punctul de vedere obiectivist al lui Durkheim.

a) Tarde crede că individul este *măsura* de gândire şi afectivitate a societăţii; în consecinţă, el, alături de conştiinţa sa individuală, are în suflet şi o altă conştiinţă, cea socială. Cea dintâiu îl integrează în lumea evenimentelor, care-i definesc *eul*, cea din urmă, dându-i putinţa să perceapă şi să-şi explice interferenţele personalităţii sale în *contact social* cu ceilalţi indivizi ai colectivităţii.

Oppenheimer diferenţiază tot două conştiinţe, una individuală, alta socială, ambele purtate de sufletul fiecărui individ; de altfel — spune Cooley — conştiinţa colectivă nu-i decât o formă de manifestare mai amplă a celei individuale, care, încercând să înregistreze raporturile dela om la om, privite în funcţiune de *unitatea socială*, — are nevoe de o tensiune mai mare decât cea obişnuită, când înregistrează curgerea unitară a evenimentelor strict individuale.

b) Concepţia obiectivistă a lui Durkheim afirmă obârşia conştiinţei sociale *nu* în sufletul indivizilor, *ci* în societate; realitatea colectivă, primând pe cea individuală, e logic, ca individul să nu poată cuprinde în struc-

www.dacoromanica.ro

tura sa o realitate, care-l depăşeşte. Argumentând în chipul acesta, Durkheim rămâne consecvent cu sistemul său de a interpreta fenomenele sociale. (vezi: *„Les règles de la méthode sociologique"*).

Este adevărat, totuş, că într'una din lucrările sale, autorul citat defineşte conştiinţa colectivă în modul acesta: *„ansamblul de gândire şi simţire al unui grup de indivizi"*; deci, se depărtează de la concepţia obiectivistă, care situiază origina conştiinţei sociale în realitatea colectivă, părând să justifice punctul de vedere al primei serii de opinii, grupate în jurul concepţiei lui G. Tarde. (vezi: *La division du travail social"* de E. Durkheim).

Durkheim, a cărui operă sociologică păstrează o necontestată valoare — asupra definiţiei şi genezii conştiinţei sociale, a elaborat însă o greşită teorie, creind o *entitate*, care ar aveà o existenţă în mediul social. Unde? Greu de precizat, dacă eliminăm conştiinţa individuală, care-i serveşte de substrat.

Evidenţa faptelor validează concepţia individualistă, care constată în sufletul omului sediul a două conştiinţe: una individuală, alta colectivă; dacă s'ar contesta, totuş, existenţa acestor două conştiinţe, fundat pe temeiul, că, *material, vizibil* nu se poate dovedi *coabitarea* diferenţiată în structura sufletească

www.dacoromanica.ro

individuală a celor două conştiinţe — atunci nu se poate tăgădui un fapt: *existenţa conştiinţei individuale, împlinind o dublă funcţiune.*

Prin urmare, o singură conştiinţă cu o îndoită funcţiune; una, de a interpreta faptele, care se raportă la *integritatea psihică a eului;* alta, de a interpretă raporturile dintre indivizi şi *unitatea ansamblului social.*

Procesul genezii conştiinţii sociale nu s'a consumat instantaneu, ci ca toate procesele colective s'a efectuat printr'o gestaţiune lentă, înfăţişând la început o existenţă precară, care s'a ameliorat necontenit, până a atins forma aproape perfectă, întâlnită în societăţile civilizate de azi.

Intr'un organism social, cât de rudimentar, fenomenul se petrece astfel: ideile se transmit — în forme primitive, e adevărat — de la individ la individ; şi odată cu aceste idei, simţămintele, pe care ele le trezesc. Se stabileşte prin această permanentă circulaţie de *idei* şi *afecţiuni,* o comunitate de gândire şi simţire, care leagă sub formele variate de manifestare amintite mai sus (obiceiuri tradiţii, etc.), toţi indivizii, compunând ansamblul colectiv.

Indivizii, generaţiunile dispar, se transformă sub înrâurirea vremii care trece, — legătura socială între cei cari le urmează şi cari au

www.dacoromanica.ro

fost se menţine însă; *problema continuităţii* o asigură conştiinţa socială, care, evoluând lent, îşi păstrează caracterul permanenţii.

„Se formează — scrie Ar. le Henaff — o ţesătură de simţăminte şi gândiri, ale cărei faze succesive nu sunt decât momentele unei vieţi colective şi continui; *umanitatea se compune din mai mulţi morţi decât vii;* ideile lor, credinţele lor supravieţuesc în spiritul descendenţilor; în aceştia voinţa lor defunctă determină şi constrânge încă voinţele celor vii".

Şi mai departe autorul citat adaogă: „societatea dobândeşte, astfel, conştiinţa despre ea însăş şi despre lumea externă, despre constituţia sa intimă şi despre mediul în care evoluiază. Prin reacţiunea organelor sale, unele asupra altora, societatea constată echilibrul lor şi solidaritatea dintre ele; iar prin reacţiunea organismului întreg sub acţiunea agenţilor exteriori, ea îşi dă seama în ce măsură depinda de mediu. — Acţiunile şi reacţiunile neîntrerupte, a părţilor asupra totului şi a întregului asupra părţilor, efect şi cauză al consensului social, nu lasă decât un joc limitat intervenţiunilor individuale. Care este în orice inovaţie partea individului şi care aceea a societăţii? Foarte greu de precizat; sigur este însă, că partea contributivă a so-

www.dacoromanica.ro

cietăţii este mai mare. Originalitatea cea mai puternică nu-i alcătuită decât din împrumuturi, îmbinate în chip ingenios (op. cit. passim).

Concepţia lui Tarde apare deci validată de cercetarea formării conştiinţei sociale; cu o singură rezervă: *notele conţinute de această conştiinţă nu sunt o simplă însumare a conţinutului conştiinţelor individuale*, ci *un produs al acţiunii şi reacţiunii acestora — sub formă de idei şi afecte — sub înrâurirea vieţuirii laolaltă.*

Fără îndoială, că *notele* de care vorbim nu devin *expresive* decât prin realitatea şi funcţiunea conştiinţei individuale, însă conţinutul lor întrece cu mult ceeace poate cuprinde conştiinţa fiecărui individ.

Faptul acesta se poate verifica uşor: o serie de indivizi, formaţi într'un anumit mediu social, purtând deci o *conştiinţă anumită*, ale cărei manifestări şi deci, conţinut au putut fi fixate, — dacă sunt trecuţi într'alt mediu social, după scurtă vreme putem observa modificându-se tot mai sensibil conţinutul conştiinţei lor individuale, sub acţiunea exercitată asupră-le de ideile şi simţămintele nouei colectivităţi.

Ceeace conţine conştiinţa socială este *elaboratul* întregului social prin strădania generaţiunilor prezente şi a celor care le-au pre-

www.dacoromanica.ro

cedat; un elaborat, care depăşeşte *totalitatea ideilor şi simţămintelor, care alcătuesc într'un anumit moment colectivitatea.*

O realitate, depăşind ca *valoare* şi *conţinut*, suma rezultată din juxtapunerea unanimităţii conştiinţelor individuale, — *conştiinţa socială are deci o existenţă proprie*, pe care o constată şi reflectă indivizii, prin funcţiunea lor cea mai perfectă, conştiinţa.

Având o existenţă proprie, un conţinut şi o putere de înrâurire, care întrece cu mult nu numai fiecare conştiinţă individuală, ci pe toate acestea laolaltă, — conştiinţa colectivă nu poate fi explicată în forma, evoluţia şi manifestările ei *numai* de legile psihologiei individuale.

Concepţia psihologică a lui G. Tarde se dovedeşte deci insuficientă în a explica faptele sociale în întregul lor.

5. — Pentru întregirea acestui capitol, nu-i inutil să stabilim o succintă şi — socotim — sugestivă paralelă între caracteristicele conştiinţei colective faţă de cea individuală.

De altfel, din analiza ce am făcut conştiinţei sociale în rândurile de mai sus se poate desprinde trăsătura ei esenţială: *permanenţa.*

Deosebirea radicală între ea şi conştiinţa individuală se adânceşte pe *linia duratei.*

Conştiinţa individuală poartă *marca noutăţii*

www.dacoromanica.ro

şi a *efemerului*: stările ei nu se pot prelungì prea mult, fără a nu îmbolnăvi personalitatea umană.

Dăinuirea prea îndelungată a unei singure preocupări în obiectul conştiinţei noastre, ne dă *obsesia* sau *nevrozele* sau, ceeace este mai grav, anihilează complect mecanismul nostru sufletesc. Conştiinţa individuală nu recepţionează în chip normal, funcţionând în condiţiuni propice, decât situaţiile *inedite*, apărând *instantaneu*, preocupând'o *vremelnic* în *situaţii*, înregistrate de conştiinţă într'o scurgere *discontinuă*.

Conştiinţa colectivă, cristalizată faptic în instituţiuni religioase, politice, artistice, ştiinţifice, etc., prezintă tocmai tendinţa opusă: *durata* cât mai prelungită, dacă se poate *eternă*, asigurând o *continuitate* cât mai evidentă şi logică instituţiunilor respective, de la o epocă la alta, în cadrul evoluat al aceleiaş societăţi.

Paralelismul acesta l-a încercat cu multă virtuozitate, distinsul economist şi critic literar, D. I. Suchianu, într'o conferinţă ţinută acum câţivà ani (publicată în „*Viaţa Românească*» No. 5-6 — 1926).

D-sa are un pasagiu, în care justifică *esenţa socială* a idealului; ce este — se întreabă d. Suchianu — un ideal?

www.dacoromanica.ro

„o dorinţă care tocmai nu cere numaidecât să fie realizată, care se acomodează cu situaţia aceasta de dor, prelungit la nesfârşit. Ba chiar se complace într'însa. Ceva mai mult: ea e trăsătura distinctivă a idealului — raţiunea lui de a fi. De unde vine însă această paradoxală facultate a idealurilor de a trăi nesatisfăcute şi de a trăi numai în măsura în care rămân, cel puţin parţial, nesatisfăcute?

Idealurile nu există decât dacă sunt împărtăşite de mai mulţi. Idealurile de moralitate, sanctitate, adevăr sau frumuseţe, educaţie, etc. n'au niciun sens — în sufletul lui Robinson. Pentru ca ele să fie, trebue să fie societate. Societatea care are mereu interes ca să existe mereu dorinţi nesatisfăcute, căci dacă ele n'ar fi, lumea ar fi deplin mulţumită cu ce este — atunci indivizii poate ar mai putea trăi mai departe — societatea însă, sigur ar muri".

Alimentarea nesfârşită a colectivităţii cu aceste proecţiuni spirituale, în viitor, care sunt idealurile — întăreşte principiul, care fundamentează existenţa conştiinţei colective, *permanenţa.*

Conştiinţele individuale (x. y. z...) dispar odată cu limitata durată a vieţii omeneşti — conştiinţa socială trăieşte peste veacuri,

www.dacoromanica.ro

închizând înlăuntrul ei, tot sbuciumul creiator al generaţiilor de indivizi cari s'au stins; toate năzuinţele idealiste ale generaţiei actuale.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL:

pag.

1. Sociologia 7
2. Metoda în sociologie 33
3. Personalitate şi societate 61
4. Conştiinţa socială 73

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro